

1.01
Prejeto 25. 4. 2009

UDK 327.39(=16)(497.4)"1788/1861"

Marko Zajc*

**"Panslavizem, panslavizem, bi se kričalo
od vseh strani!"
K zgodovini slovanstva, slovenstva in nemškega
strahu pred panslavizmom 1788-1861**

IZVLEČEK

Ideja slovanstva je neločljivo povezana z razvojem slovenske nacionalne misli. Uporaba širšega, slovanskega pojma za presežanje deželnih in pokrajinskih meja je bila prisotna od prvih začetkov slovenskega nacionalizma, kar je bilo v tesni zvezi s sosednjim, nemškim elementom. Veliko vlogo imajo Herderjevi nazori o jeziku kot narodovem bistvu in njegovo hvaljenje Slovanov. V Evropi je po koncu Napoleonovih vojn zavladal splošen strah pred Rusijo. Nemško-avstrijska javnost je razlikovala tri vidike odnosa do Rusije: Rusija kot reakcionarna država (notranjepolitični vidik), Rusija kot slovanska sila (nacionalni vidik) ter Rusija kot ekspanzivna sila (zunanjepolitični vidik). V tem kontekstu je delovalo tudi slovensko narodno gibanje, ki se je moralo od začetka političnega delovanja otepati očitkov panslavizma in prorusizma.

Ključne besede: Slovani, Germani, habsburška monarhija, slovenstvo, panslavizem

ABSTRACT

**"PANSLAVISM, PANSLAVISM, EVERYBODY WOULD YELL!"
ON THE HISTORY OF SLAVISM, SLOVENIANISM AND THE GERMAN FEAR
OF PANSLAVISM 1788-1861**

The idea of Slavism is inseparably linked with the development of the Slovenian national thought. The use of wider, Slavic notion to surpass provincial and regional borders was present since the very beginning of the Slovenian nationalism which was closely connected with the neighbouring German element. Herders's views on language as the essence of the nation and his praise of Slavs play an important role. At the end of Napoleon's Wars a general fear of Russia overcame Europe. Three different aspects of attitude towards Russia existed in the German-Austrian public: Russia as a reactionary state (internal policy aspect), Russia as a Slavic force (national aspect) and Russia as an expansive force (foreign policy aspect). The Slovenian national movement also operated in this context and had to struggle against being accused of Pan Slavism and Pro-Russianism from the beginning of its political action.

Key words: Slavs, Germans, Habsburg Monarchy, Slovenians, Pan Slavism

* Dr., asistent z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino, Kongresni trg 1, SI-1000 Ljubljana;
e-naslov: marko.zajc@inz.si

Ideja slovanstva je neločljivo povezana z razvojem slovenske nacionalne misli. Pa vendar je vloga slovanstva v slovenstvu zelo težko ulovljiva. Pomeni pojmov so odvisni od mnogih dejavnikov, zato se je treba, če se želimo približati vlogi tega pojma v različnih diskurzih, do analize lotiti zelo previdno. Slovanstvo je imelo pomembno vlogo, če se držimo tipologije Miroslava Hrocha, že v t. i. fazi A, ko so nekateri izobraženci pokazali željo po spoznavanju navad in jezika ljudstva, kodifikaciji jezika, spoznavanju pomembnih dogodkov iz preteklosti, kar je že vodilo v poskuse omejevanja "nacionalnega" ozemlja.¹ Fran Zwitter je v analizi znamenitega zgodovinskega dela Antona Tomaža Linharta opozoril na dejstvo, da je Linhart v uvodu 2. zvezka zatrdil, "da Slovani nimajo samo slavne zgodovine in niso samo naseljeni oz. vladajo skoraj nad polovico Evrope in Azije, ampak tvorijo tudi pretežen del prebivalstva Avstrije, tako da bi se Avstrija prav tako kakor Rusija, mogla imenovati slovanska država".² Če pogledamo na Linhartovo trditev iz perspektive različnih nazorov o slovanstvu in Slovanih v obdobju od konca 18. stoletja do konca habsburške monarhije, lahko opazimo nekatere pojmovne osi, okoli katerih so se vedno znova sukale razprave o slovanstvu: Avstrija - Rusija - Evropa - Azija. Linhart je slovanstvo uporabil za preseganje deželnih meja, kar je že napovedovalo novo dobo nacionalnega. Kljub temu sta Linhartu oznaki Slovenec - slovensko le primer "razširjenosti splošnega imena za Slovane" in mu je "še tuja misel, da bi izraz smatral za posebno ime, za Slovence".³ Uporaba širšega, slovanskega pojma za preseganje deželnih in pokrajinskih meja je bila navzoča od prvih začetkov slovenskega nacionalizma.

Nekaj je gotovo. Vloga slovanstva v nastajajočem slovenskem nacionalizmu moramo gledati v širšem kontekstu, tako časovnem kot prostorskem. Ideja povezanosti med Slovani, oziroma zanimanje za njih sta bila v tesni zvezi s soslednjim nemškimi elementom. Pravzaprav se je odnos med "germanstvom" in slovanstvom v dobi razsvetljenih filozofov 18. stoletja kazal v veliko bolj svetlih barvah, kot ga je narokovala kasnejša zgodovina. Tako opevano Herderjevo hvaljenje Slovanov kot moralnih, naravnih, poljedelskih in seveda tudi zaostalih ljudi, ki še niso podlegli zahodni dekadenci, je samo še dopolnjevalo njegove nazore o jeziku kot poglavitni lastnosti naroda.⁴ V njem naj bi, tako Herder, tičalo nič manj kot narodovo bistvo. Hans Kohn je v svojem delu o Slovanih in Evropi izpostavil, da je bilo slovansko (samo)dojemanje kljub protinemški naravnosti in vztrajanju pri slovanski izviranosti že v tem času pretežno določeno z nemškim vplivom. Tako kot je bila politična in socialna miselnost Nemcev proti Napoleonu v veliki meri določena z zahodno-evropskimi vzori. Zanimanje nemških učenjakov za Slovane je v zadnjih desetletjih 18. stoletja sledilo Herderjevemu nazorom.⁵ Izobraženo Evropo je preplavila romantična strast do čistega in nepokvarjenega podeželskega prebivalstva. Entuziasti se niso navduševali samo nad "lastnim" ljudstvom. Tako kot se je na primer švedska

¹ Miroslav Hroch: *Das Europa der Nationen : die moderne Nationsbildung im europäischen Vergleich*. Göttingen 2005, str. 46.

² Fran Zwitter: *Prva koncepcija slovenske zgodovine. V: O slovenskem narodnem vprašanju*. Ljubljana 1990, str. 63.

³ Prav tam, str. 67.

⁴ Več o Herderju in njegovem "slovanskem poglavju" v Holm Sundhaußen: *Der Einfluß der Herderschen Ideen auf die Nationsbildung bei der Völkern der Habsburger Monarchie*. München 1973, str. 50; o Herderju in Slovencih v istem delu Zwitter, n. d., str. 151.

⁵ Hans Kohn: *Die Slaven und der Westen : die Geschichte des Panslawismus*. Wien - München 1956 (dalje Kohn, *Die Slaven und der Westen*), str. 8, 9.

intelektualna elita zanimala za Fince, tako so se tudi nemški učenjaki zanimali za Slované.⁶ Zgodovinarji in jezikoslovci Johann Christoph Adelung, Karl Gottlieb Anton, Gerhard Friedrich Miller in še zlasti August Ludwig Schlötzer so kazali do Slovanov globoko naklonjenost.⁷ Ni nenavadno, da je slednjega visoko čislal Jernej Kopitar, ki ga je imel za "občudovanja vrednega Nemca".⁸ Samo od sebe se pojavlja vprašanje, na katerega gotovo ni preprostega odgovora: Kdaj je nastala negativna podoba Slovanov v nemškem svetu in kako? Gotovo je le, da je bila na predvečer marčne revolucije že globoko zasidrana.

Pri branju Kohnove analize slovanstva se je treba zavedati njegovih teoretskih izhodišč o naravi evropskih nacionalizmov. Kohn je v štiridesetih letih 20. stoletja razvil znano dihotomijo med "zahodnim" in "vzhodnim" evropskim nacionalizmom, se pravi med benignimi oblikami nacionalizma na Zahodu in agresivnimi variantami, ki so se razvile vzhodno od Rena. Zahodni nacionalizem naj bi temeljil na ideji, da je narod racionalna zveza državljanov, medtem ko naj bi vzhodni videl narod kot organsko povezano celoto. Večina teoretikov nacionalizma v zadnjih desetletjih obravnava njegovo dihotomijo kot preživeto, ideološko in problematično.⁹ Kljub temu je Kohnov pregled povezovalnih gibanj med Slovani in njihova recepcija pri "drugih" eno izmed redkih del, ki vsestransko in zaokroženo obravnava ta izjemno heterogen zgodovinski pojav.¹⁰

Na samem začetku zanimanja za slovanstvo stoji pestra osebnost Jerneja Kopitarja. Njegova karantansko-panonska teorija o izvoru starocerkvenoslovanščine je predpostavljala, da sta v 9. stoletju Ciril in Metod povzdignila jezik tedanjih Karantancev in Panoncev v knjižni jezik za vse Slované. "Oče slovanske filologije" Dobrovský je bil, nasprotno, prepričan, da sta slovanska apostola prinesla knjižni jezik iz okolice Soluna. Izvorno najbliže temu jeziku naj bi po Kopitarju bila ravno slovenščina, kamor je prišteval tudi hrvaško kajkavsko narečje. S tem je slovenščini pripisal tudi "historične" temelje za razvoj in jo na svoj način postavil v samo središče avstrijskega slovanstva.¹¹ Kopitar je po mnenju velikega poznavalca njegovega dela Jožeta Pogačnika "potreboval" karantansko-panonsko teorijo tudi zaradi svoje različice avstroslavizma. Ta je temeljila na kulturnem vodstvu zahodnih Slovanov, ki naj bi ga opravljala Avstrija. Dunaj, kjer bi ustanovili stolico starocerkvene slovanščine in akademijo, bi moral postati središče tistega dela slovanskih rodov, ki pišejo latinico. Ker je verjel, da so slovanski jeziki šele na stopnji narečja, se je predal viziji o njihovi združitvi "v nekakšen enoten jezik". Zato je iskal "novega slovanskega Cirila", ki bi iznašel skupen črkopis na fonetičnih načelih.¹²

Sama beseda panslavizem naj bi se prvič pojavila na literarnem področju. Slovaški jezikoslovec Jan Herkel je leta 1826 zagovarjal skupen slovanski literarni jezik,

⁶ Erik Hobsbawm [Eric Hobsbawm]: *Nacije i nacionalizam od 1780 : program, mit, stvarnost*. Beograd 1996, str. 118.

⁷ Kohn, *Die Slaven und der Westen*, str. 9.

⁸ Jože Pogačnik: *Jernej Kopitar*. Ljubljana 1977 (dalje Pogačnik, Kopitar), str. 51.

⁹ Anthony D. Smith: *Nacionalizem, teorija, ideologija, zgodovina*. Ljubljana 2005, str. 56, 57.

¹⁰ Kohnova dihotomija je pri preučevanju razmerij med slovanstvom in nemštvom po mojem mnenju manj problematična, saj je za Kohna značilno negativno gledanje na vse "transrenske" evropske nacionalizme.

¹¹ Jože Pogačnik: *Jernej Kopitar in nastanek karantansko-panonske teorije*. V: *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knjiga XIII/I*. Novi Sad 1970, str. 426; Franz Miklosich (ur. Barth): *Kopitars Kleinere Schriften*. Wien 1857, str. 40.

¹² Jože Pogačnik: *Slovensko slovstvo v obdobju razsvetljenstva*. Ljubljana 1995, str. 179, 180.

kar je imenoval "pravi panslavizem".¹³ Istega leta je Šafárik zagovarjal romantično idejo o Slovanih kot posebni jezikovni in kulturni enoti.¹⁴ Še bolj romantičen in pesniški je bil Jan Kollár, ki je leta 1830 postavil tezo o enem slovanskem narodu z enim jezikom in štirimi narečji. Vsako narečje bi moralo ustvariti svoj knjižni jezik, med jeziki pa bi vzpostavili sistem vezi, imenovan slovanska vzajemnost. Eno izmed plemen predstavljajo (pod različnimi imeni) tudi združeni južni Slovani.¹⁵ Šafárikove in Kollárjeve teze so bile v skladu s Herderjevim učenjem o narodu kot duhovni človeški skupnosti, kolektivnem individuumu, ki razkriva svojo dušo s pomočjo jezika in kulture. Kollárjev moment je prišel v našem prostoru najbolj do izraza prek ilirskega ovinka. Ko je Ljudevit Gaj na temelju Kollárjevih premis izoblikoval ilirizem, se je nad njimi navdušilo tudi nekaj slovenskih "rodoljubov", v prvi vrsti Stanko Vraz, pa tudi najbolj vidni slovenski "kolarjevec" Matija Majar.¹⁶

Podobo Slovanov niso določali samo učenjaki. V obdobju od Linhartove dobe do "pomladi narodov" je v zavesti tedanje evropske javnosti, ki jo je zaznamoval vzpon meščanstva, pojem slovanstva zaznamovala vloga carske Rusije. Ta ni bila samo edina upoštevanja vredna slovanska legitimistična država, ampak tudi ozemeljsko največja evropska sila. Po dunajskem kongresu je vzhodna velesila obdržala vsa ozemlja, ki jih je zavzela v preteklih vojnah: velik del Poljske, Besarabijo in Finsko.¹⁷ Metternichov sistem konservativnega ravnovesja v Evropi je bil usmerjen tako proti prevladovanju posameznih sil kot tudi proti revolucionarnim in nacionalnim gibanjem. Večnacionalna habsburška država je bila najpomembnejši varuh tovrstnega evropskega ravnovesja.¹⁸ Če je uspelo avstrijskemu kanclerju sodelovati z Rusijo na podlagi konservativne intervencijske politike, pa mu je spodletelo prizadevanje, da bi krotil Rusijo pri njenih interesih v Jugovzhodni Evropi. Eden izmed aksiomov avstrijske pokongresne zunanje politike je bila ohranitev Turčije z namenom, da bi preprečili čezmerno težo Rusije v koncertu evropskih sil, vendar je po rusko-turški vojni v letih 1828/29 Rusija še utrdila svoj položaj. Na konferenci Svete alianse v Münchengrätzu avgusta 1833 se je Rusija sicer obvezala, da bo Turčijo pustila pri življenju, čeprav Avstriji na Balkanu ni dopustila aktivne vloge.¹⁹

V Evropi je po koncu Napoleonovih vojn zavladal splošen strah pred Rusijo, ki ga ni mogoče pripisati uradni propagandi evropskih držav. Pogosto je bil celo v nas-

¹³ Irena Gantar Godina: Iskanje rešitve v panslavizmu. V: Slovenija 1848-1998: iskanje lastne poti. Maribor 1998, str. 111.

¹⁴ Paul Joseph Schaffarik: Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten. Ofen [Pešta - op. M. Z.] 1826, str. 265; Jonatan Vinkler: Pavel Josef Šafárik: Slovanski narodopis. Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezika in književnosti. Ljubljana 1999, str. 288, 289.

¹⁵ Jan Kollár: Rozprawy o gmenách, počátkách i starožitnostech narodu Slawenského. Budjne 1830, str. 346; Jan Kollár: Sklepní poglaví iz razprave o slovanski vzajemnosti. V: Glasnik slovenske matice, 1993, str. 60.

¹⁶ O pomembni in zapleteni vlogi Matija Majarja pri propagiranju slovanstva Iskra V. Čurkina: Matija Majar - Ziljski. V: Razprave SAZU. Ljubljana, 1974; Marko Zajc: Kje se slovensko neha in hrvaško začne : slovensko-hrvaška meja v 19. in začetku 20. stoletja. Ljubljana 2006, str. 89; Majar je svojo "kolarjevsko" vizijo enega slovanskega jezika predstavil v delu Matia Majer: Pravila kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik. Ljubljana 1848.

¹⁷ Marijan Britovšek: Ruski carizem in revolucija leta 1848. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1975-1976 (dalje Britovšek, Ruski carizem), str. 4.

¹⁸ Helmut Rumpler: Österreichische Geschichte 1804-1914, Eine Chance für Mitteleuropa : bürgerliche Emazipation und Staatsverfall in der Habsburgermonarchie. Wien 1997 (dalje Rumpler, Eine Chance), str. 135.

¹⁹ Harald Heppner: Das Russlandbild in der öffentlichen Meinung Österreichs 1848-1856. Graz 1975 (dalje Heppner, Das Russlandbild), str. 1, 2.

protju z uradnimi politikami. Razlogi za ta strah po Kohnovem mnenju niso ležali v ruski agresivnosti, ampak v njeni izoliranosti, nedostopnosti in notranji politiki. Čeprav so najvidnejši svarilci pred Rusijo prihajali iz liberalnih in socialističnih krogov, pa je bil ta pojav opazen tudi v monarhističnih in konservativnih krogih. Na primer pri španskem diplomatu in političnem mislecu Donosu Cortésu (1809-1853) in francoskem protirevolucionarnem filozofu Josephu de Maistru (1754-1821).²⁰

Avstrijsko cesarstvo ni bilo nobena izjema. Harald Heppner je v analizi odnosa nemškega tiska v Avstriji do Rusije v letih 1848-1856 prikazal glavne orise predmarčne podobe Rusije. Rusko širjenje in njena religiozno-nacionalna teža v Jugovzhodni Evropi sta tedanji publicistiki narekovali občutek ogroženosti, kar je oblikovalo prve nastavke nacionalnih predsodkov. K temu naj bi prispeval tudi nacionalni "preporod" slovanskih narodov, ki so iskali kulturne vezi z Rusi. Po drugi strani pa Rusija kot zaščitnica konservativnosti med "svobodomiselci" ni povzročala le nemira, temveč pravo sovraštvo, še zlasti po letu 1830, ki sta ga zaznamovala junijska revolucija v Franciji in poljska vstaja. Poljsko vprašanje je v evropski javnosti zbuvalo veliko zanimanje, svoje pa je dodala tudi vplivna poljska emigracija. Vsemogočna navzočnost Rusije je v avstrijsko-nemški publicistiki zbuvala veliko zanimanje. Rusija je bila v teh delih označena kot reakcionarna država, ki zatira druge veroizpovedi in narode. Pisci poskušajo dokazati, da gre za "aziatsko" in barbarsko silo, ki z Evropo in njeno kulturo nima nič skupnega. Pomembno vlogo v teh predstavah ima obnovitev Poljske, ki jo pisci vidijo kot trdnjavo proti nevarnosti iz Vzhoda. Rusijo so obtoževali želje po svetovni vladavini, panslavizem pa naj bi za Evropo predstavljal pravo katastrofo. Vse to so bila gesla, ki so imela veliko vlogo leta 1848 in posledično vse do konca monarhije. Heppner razlikuje tri vidike odnosa do Rusije, ki so sicer med seboj tesno povezani, čeprav se jih da jasno ločiti: Rusija kot reakcionarna država (notranjepolitični vidik), Rusija kot slovanska sila (nacionalni vidik) ter Rusija kot ekspanzivna sila (zunanjepolitični vidik).²¹

V takšnem protiruskem ozračju je izbruhnila marčna revolucija. Avstrijsko-nemški tisk, ki je propagiral združevanje z "ostalimi" nemškimi deželami s pomočjo parlamenta v Frankfurtu, je videl v tej združitvi edino možnost, kako uiti nevarnosti preoblikovanju Avstrije v slovansko državo, kar bi koristilo le Rusiji. Svobodomiselnim nemškim časopisom je bilo povsem "jasno", da se za emancipacijo slovanskih narodov skriva carska Rusija. Zavestno so poudarjali pomen velikega slovanskega brata za slovanske narode. Prepričani so bili, da Rusija stremi za svetovnim gospodstvom, in jo razglasili za smrtnega sovražnika Nemčije. Kot trdi Heppner, bolj z vidikov politike moči kot iz nacionalnih motivov. Obenem pa so izpostavljali kulturno-civilizacijsko misijo habsburške monarhije v Jugovzhodni Evropi, ki bi morala to območje zaščititi pred rusko nevarnostjo in prinesiti dobrine ustavne države.²² Lastnosti polnopravnih političnih narodov naj bi imeli v tem prostoru samo Nemci, Italijani, Poljaki in Madžari. Pripadniki različnih slovanskih "ljudstev" znotraj Nemške zveze pa naj bi imeli podoben status, kot ga imajo Bretonci in Alzačani v Franciji.²³ Velikonemška ideja je vsebovala težko di-

²⁰ Kohn, *Die Slaven und der Westen*, str. 94-98.

²¹ Heppner, *Das Russlandbild*, str. 128-132.

²² Prav tam, str. 133-139.

²³ Jiří Kořalka: *Prag - Frankfurt im Frühjahr 1848: Österreich zwischen Grossdeutschtum und Austroslawismus. V: Österreich und die deutsche Frage im 19. und 20. Jahrhundert.* Wien 1982, str. 126, 127.

lemo: žrtvovati skupno avstrijsko državo nemški ideji nacionalne države ali pa ovirati nemško združitev v korist Avstrije.²⁴ Nazori avstrijsko-nemškega tiska so naleteli na ostro nasprotovanje v češkem nacionalnem gibanju, ki je pred revolucijo in med njo izoblikovalo več različic avstroslavizma. Najpomembnejši predstavnik tega pogleda František Palacký, ki so ga povabili v Frankfurt, je 11. Aprila 1848 napisal znamenito pismo, v katerem je zavrnil sodelovanje in se postavil na stališče samostojnega avstrijskega cesarstva ter enakopravnosti vseh avstrijskih narodov in veroizpovedi.²⁵ Odklonil je tako ruski panslavizem kot velikonemške ideje. S temi izhodišči se je v prvih junijskih dneh 1848 strinjala večina udeležencev na znamenitem praškem slovanskem kongresu. Ti so poskušali (kljub velikim razlikam) postaviti federalizacijo habsburške monarhije kot alternativo nemški ekspanziji, madžarski revoluciji in ruski avtokraciji. Avstroslavizem je pograbil staro orožje nemških liberalcev - strah pred Rusijo in ga obrnil proti Nemcem. Nemško-avstrijsko časopisje tem namenom ni verjelo in je ponavljalo mantra o Češki kot prastari nemški deželi, zakoniti pripadnosti Češke Nemški zvezi, pomenu nemške kulture in seveda: nevarnosti panslavizma in panrusizma. Čehi po njihovem mnenju niso narod in to tudi ne morejo postati.²⁶

Če je nemško gibanje v Avstriji zanimalo narodne pravice Čehom, je bilo še toliko bolj neprizanesljivo do Slovencev. Ni presenetljivo, da se je nad tem razburjal celo pregovorno previdni Bleiweis: "Zakaj ti so naši nar večji protivniki, ki nas nesramno natolčvajo, de se hočemo od njih ločiti, de po svojolastnim južnoslovanskim kraljestvu segamo in po rusovskim raji. Gerda laž! Nam po krivici očitajo, de hočemo vse po slovansko spreobrniti; de pa oni hočejo celi svet po nemškimi kopitu napraviti, tega pa ne porajtajo."²⁷ Nemški tisk v slovenskih deželah je pogosto sledil protiruskemu sentimentu v centru države. Laibacher Zeitung se je pred volitvami v frankfurtski parlament zgražal nad slovenskimi pozivi po bojkotu teh volitev in opozarjal, da s tem koristijo Prusiji in Rusiji. Če se Avstrija umakne iz Nemčije, so trdili, se bo v nemškem svetu okrepila Prusija. Zaradi neenotnosti Nemcev pa bo s tem pridobila zatiralska Rusija. "Kdo še ne ve, da je ruska politika ravno zato tako plodna, ker razširja svoj vpliv na račun prava na vse strani?"²⁸ Slovensko gibanje so obtoževali "rusomanije" in "panslavističnega rovarjenja". Slovenski agitatorji naj bi trdili, da "je priključitev Slovanov Rusiji za njih manj neugodna kot priključitev Nemčiji, ker govorijo Rusi naš jezik, zato nam ne bi nič naredili."²⁹ Simbolika je imela velik pomen. Ko so se nemški in slovanski študenti v Gradcu sprli zaradi uporabe trobojnic v akademski legiji, so s pomočjo mesta ustanovili odbor, ki naj bi poravnal prepire. Hrvatov v odbor niso hoteli vzeti, češ da "hočejo le Ruse v deželo pritegniti". V imenu Slovanov je govoril Čeh Dragoni Křenovský: "Vi nas strašite vedno z ruskim strahom, a tresete se pred njim vi sami. Povedati vam hočem sredstvo, ki užene ta strah, zove se: mogočna Avstrija."³⁰ Primerov "ruskega strahu" v zvezi z uspehi slovenskega gibanja v letih 1848/49 je bilo ogromno. Seveda ni šlo

²⁴ Jörg Kirchoff: Die Deutschen in der österreichisch-ungarischen Monarchie. Berlin 2001, str. 26.

²⁵ Vasilij Melik: Leto 1848 v slovenski zgodovini. V: Slovenci 1848-1918. Maribor 2002, str. 36.

²⁶ Kořalka, Prag - Frankfurt im Frühjahr 1848, str. 138, 139.

²⁷ Novice, 1848, št. 25, str. 110, Dr. Bleiweis: Slovensko društvo v Ljubljani.

²⁸ Russland, Laibacher Zeitung, 29. 4. 1848.

²⁹ Ein Wort über panslavistische Umtriebe, Laibacher Zeitung, 11. 5. 1848.

³⁰ Fran Ilešič: Češko-slovenska (-jugoslovanska) vzajemnost v minulih dobah. V: Zbornik, Slovenska matica, Ljubljana 1906, str. 26, 27.

samo za uporabo public v dnevopolitične namene, svarilci pred slovenskim panslavizmom so se lahko naslonili na bogato tradicijo nemške (in evropske) obsedenosti s veslovansko hidro in požrešnim ruskim medvedom.

Ko se je na prehodu iz leta 1848 v leto 1849 z začetkom Schwarzenbergove vlade in ustoličenjem Franca Jožefa za cesarja reakcija še bolj utrdila, se je začel pripravljati obračun z "upornimi" Madžari. Diplomatski Schwarzenberg se je za pomoč obrnil na vzhodno carsko silo.³¹ Za našo temo je zanimiva predvsem reakcija nemških časopisov na pomoč ruske vojske pri premagovanju madžarskega upora. Junija 1849 je Franz Schuselka izdal brošuro z naslovom "Deutsch oder Russisch", v kateri ugotavlja, da ima Avstrija možnost politične naslonitve na Nemčijo ali na Rusijo. V primeru odločitve za Rusijo bi se okrepila reakcija, izgubili pa bi lahko celo neodvisnost države. Rusija je po tej logiki nasprotnica Avstrije že od svojega vstopa v evropsko politiko, stremi za "grško cesarsko krono", kar hoče doseči s pomočjo panslavizma in zunanje ekspanzije.³² Nemški tisk nad razvojem dogodkov ni bil navdušen, sicer pa je, kot trdi Heppner, po maju 1849 vse težje slediti javnemu mnenju o Rusiji. Oblasti so počasi zaostrovale nadzor nad tiskom.³³ To pa ne pomeni, da se je podoba Rusije kaj izboljšala. S silvestrskim patentom 1851 se je manevrski prostor tiska zelo zmanjšal, ruska tematika pa je bila potisnjena v ozadje. Rusija je pritegnila zanimanje tiska šele v času "orientalske krize" v letih 1853-1856. Avstrija se v krmsko vojno vojaško ni vmešala, čeprav je poskušala preprečiti, da bi Rusija povečala svoj vpliv na Balkanu.³⁴ Avstrijske oblasti so poskušale pridobiti javno mnenje v protiruskem stilu, zato so dopustile pisanje o "ruskem strahu" in ga tudi načrtno podpirale.³⁵ Slovenski osrednji časopis *Novice* je v tem času o krmski vojni in vlogi Rusije pisal zelo skopo. Spremljal je vojna dogajanja, citiral domača in tuja uradna poročila, v komentiranje se ni spuščal.³⁶ Slovensko nacionalno gibanje je bilo prisiljeno živeti v svetu literature in kulture. Ideja slovanske vzajemnosti se je sicer širila, z njo pa so bile povezane misli na sodelovanje s Čehi in Hrvati. "Slovanska vzajemnost je res večala slovansko samozavest, vendar pa je slovanski vidik v določeni meri kompliciral nemško-slovenska razmerja tudi zaradi strahu pred panslavizmom in Rusi, ki je krožil po Evropi."³⁷ Med angažiranimi slovanskimi patrioti je vladalo po začetku Bachovega absolutizma veliko razočaranje nad Avstrijo, zato so se nekateri začeli obračati proti Vzhodu. Slovaški narodni delavec L'udovit Štúr, utemeljitelj slovaškega knjižnega jezika, je do leta 1855 razvil svoj program, ki je predvideval osvoboditev Slovanov s pomočjo Rusije ter sprejetje pravoslavja in skupnega slovanskega jezika.³⁸

V kontekst protiruske avstrijske propagande v času krmske vojne spada (vsaj po vsebini) delo o avstrijski svetovnozgodovinski misiji, ki je leta 1854 izšlo v Hannoveru. Avtor Georg Ludwig Wilhelm Funke je zagovarjal stališče "krščansko-

³¹ Rumpler, *Eine Chance*, str. 308, 317.

³² Prav tam, str. 176.

³³ Heppner, *Das Russlandbild*, str. 157.

³⁴ Rumpler, *Eine Chance*, str. 369.

³⁵ Heppner, *Das Russlandbild*, str. 191, 192.

³⁶ *Novice*, 1855, št. 40, str. 160.

³⁷ Vasilij Melik: *Nacionalnopolitične razmere v slovenskih deželah v času neoabsolutizma. V: Slovenci 1848-1918. Maribor 2002*, str. 189. O sodelovanju s Hrvati Zajc, n. d., str. 95-121.

³⁸ Iskra Vasiljevna Čurkina: *Osnovne etape v razvoju rusko-slovenskih odnosov v drugi polovici 19. stoletja: V: Zgodovinski časopis, 1979, št. 3 (dalje Čurkina, Osnovne etape), str. 452.*

germanskega duha", ki naj bi imel v Jugovzhodni Evropi več kot pomembno vlogo. Kot trdi Funke, se na Dunaju govori, da je onstran Bratislave (Presburg) druga dežela, onstran Pešte pa druga celina. V tem pregovoru naj bi bilo veliko resnice, kajti "zunanja in notranja fizionomija velikega dela Podonavja ni toliko evropska kot azijska." Evropski (torej nemški) duh v tem prostoru še ni obvladal "azijske narave".³⁹ Ker tvori Podonavje jugovzhodni del Srednje Evrope, mora zato ostati v zvezi z Nemčijo oziroma severozahodnim delom Srednje Evrope. Razvijal je geografsko-politično teorijo o potrebi stika Srednje Evrope s Severnim morjem, Oceanom na severozahodu, Mediteranom na jugu in ne nazadnje, z območjem Črnega morja. Če se romansko-germanska Evropa ne bo usmerila proti Vzhodu, trdi Funke, potem ne bo samo vzhodna Srednja Evropa zapadla slovanskim interesom, ampak se bo slovanstvo pomaknilo navzgor ob Donavi, obvladalo madžarski element in pritegnilo nase del zahodne Srednje Evrope.⁴⁰ Navezava Nemčije na Podonavje predstavlja obrambo pred slovanskim navalom z vzhoda. "Od tega je odvisen nadaljnji historični razvoj celotne Evrope."⁴¹

Glede na Funkejevo konservativno protislovanstvo in glede na (že opisani) nemškoliberalni pogled na Slovane je zanimiv odnos tedanje revolucionarne levece do Slovanov in Rusije. V zgodovinopisju je dobro poznano dejstvo, da sta bila ena izmed najbolj gorečih nasprotnikov Rusije in slovanstva Karl Marx in Friedrich Engels. Pri tem nista nasprotovala samo carskemu despotizmu, ampak sta kot problematične in nazadnjaške obravnavala Slovane kot take: "Slovansko pleme," sta zapisala za *New York Daily* leta 1852, "dolgo razcepljeno z notranjimi združbami, ki so ga Nemci pregnali na vzhod, podjarmljeno delno po Nemcih, Turkih in Ogrski, je tiho spet združevalo veje po 1815. letu s pomočjo polagoma rastočega panslavizma: zdaj poudarja prvič svojo enotnost in napoveduje vojno na smrt rimsko-keltskim in nemškim plemenom, ki so doslej vladala v Evropi. Panslavizem je gibanje ne za nacionalno neodvisnost, marveč gibanje, ki si prizadeva storjeno spremeniti v nestorjeno, kar je zgodovina ustvarila v tisoč letih."⁴² Vidimo lahko, da je Marx-Engelsov pogled v popolnem sozvočju z nazori nemških liberalcev, v določenih pogledih pa tudi s Funkejevimi legitimističnimi in geografsko determiniranimi koncepti.

Konec petdesetih let 19. stoletja so slovanofili v Moskvi ustanovili Slovanski dobrodelni komite. Verjeli so v posebno vlogo Rusije v razvoju slovanskih narodov. Podpirali so širjenje ruščine, ki naj bi postala skupni slovanski jezik. Eden izmed najvidnejših slovanofilov slavist Vladimir Ivanovič Lamanski je menil, da morajo imeti slovanski narodi v boju z nemško in italijansko kulturo v rabi dva slovanska jezika. Svoje "narečje" za ljudsko slovstvo in domačo rabo ter ruski jezik za skupne zadeve, za odnose z drugimi slovanskimi narodi in za visoko izobraževanje. Ruski jezik tako ne bi izpodrinil lokalnih jezikov, ampak bi jih dopolnil in zasedel mesto nemščine pri medsebojni komunikaciji.⁴³ Slovanofili naj bi po mne-

³⁹ Georg Ludwig Wilhelm Funke: *Oesterreichs welthistorische Mission in seiner Herrschaft über die mittleren Donauländer und als Träger der christlich-germanischen Bildung nach dem Morgenlande*. Hannover 1854, str. 3.

⁴⁰ Prav tam, str. 8.

⁴¹ Prav tam, str. 11.

⁴² Bratko Kreft: *Razmišljanja ob stoletnici Marxove smrti*. V: *Sodobnost*, 1983, str. 583, 584.

⁴³ Čurkina, *Osnovne etape*, str. 453; Dušan Kermavner: *Politično zgodovinske opombe*. V: Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848-1895*, knjiga III. Ljubljana 1958, str. 510, 511.

nju Hansa Kohna po letu 1820 sprejeli idejo o "slabem" Zahodu, ki jo je ustoličila nemška romantična filozofija in jo še prekosili. Slovanofilstvo je bilo zaznamovano s pojmom Rusije, njihov panslavizem pa je nosil podobo panrusizma. Čeprav so bili prepričani v izvornost in samobitnost Rusije, so bili po drugi strani v svojem boju proti "Zahodu" odvisni od zahodnih konceptov.⁴⁴ Med njimi so bili tudi odkriti politični panslavisti, kot na primer zgodovinar Mihail Petrovič Pogodin.⁴⁵ V začetku šestdesetih let 19. stoletja so dobivali vse več vpliva na rusko politiko, v rusko javnost pa so stopali tudi konservativnejši ruski panslavisti, ki so zagovarjali združitev Slovanov pod pokroviteljstvom absolutistične Rusije in pravoslavje kot slovansko cerkev.⁴⁶

Ni nenavadno, da je bilo slovensko narodno gibanje v takšnem ozračju obremenjeno s panslavističnimi očitki. Ko so novembra 1859 Nemci na Dunaju praznovali Schillerjevo slovesnost, so Novice zapisale, da je bilo v mestu "nepopisno slovesno. Naj bi Slovani obhajali kakošnega svojih pervakov le deseti del tako, kakošen hrup bi se vzdignil čez nje in 'panslavizem, panslavizem' bi se kričalo od vseh strani."⁴⁷ Z začetkom ustavne dobe in oživitvijo političnega življenja so oživel slovensko-nemška nasprotja v dnevni politiki. Leto 1861 je prineslo trajne novosti: centralistično februarško ustavo s ponovnim začetkom parlamentarizma,⁴⁸ volitve (1. maja se je odprl državni zbor) ter posledično politične boje v parlamentu med centralisti (v glavnem nemškimi liberalci) in federalisti (zagovorniki večje avtonomije dežel). V federalističnem taboru so imeli pomembno vlogo Čehi (Palacký je trdil, da je centralizem istoveten z germanizacijo). Ker deželna avtonomija Slovincem ni veliko pomagala, se je sramežljivo obudila zedinjena Slovenija, vse glasnejše so bile ideje o povezavah s slovanskim jugom.⁴⁹

Slovenski politični tabor je konec junija 1861 pretreslo odpadništvo Dragotina Dežmana, ki se je posledično transformiral v vodjo kranjskih (ustavovernih) Nemcev.⁵⁰ Panslavistični strah je bil več kot primeren za obračun z gibanjem, ki mu je Dežman pripadal še do nedavna. Decembra 1861 je v programskem spisu *Das Deutschtum in Krain* zavzel stališče, da je Kranjska nemška dežela, ki je vedno spadala k Nemčiji. Ta se Kranjski ne sme odpovedati, "da se ohrani zveza z Jadranskim morjem". Leta 1848 naj bi Kranjci prvič izvedeli, da so Slovenci. "Poprej so se - kakor trdi tudi Kopitar - imenovali Kranjci v nasprotju z drugimi Slovani v sosednjih deželah, ki so se imenovali Windi. Sama ideja slovenstva je porojena na Dunaju - 5. aprila 1848 so se zbrali na Dunaju razni panslavisti in si 'izmislili' kraljestvo Slovenijo."⁵¹ Panslavistični bavbav so nasprotniki Slovincem uporabljali leta 1861 še pred Dežmanovim "kvalitativnim preskokom" v nemško naročje. Mariborski dopisnik Novic je 26. januarja 1861 potožil, "da le po slovanstvu diši, koj se ti znajde harpija v podobi nemškutarskega časnika in ti ognjusi s smradom

⁴⁴ Kohn, *Die Slawen und der Westen*, str. 121.

⁴⁵ Prav tam, str. 128.

⁴⁶ Čurkina, *Osnovne etape*, str. 453.

⁴⁷ Novice, 1859, št. 46, str. 365.

⁴⁸ Janez Cvirn: *Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v habsburški monarhiji : Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918)*. Ljubljana 2006, str. 86.

⁴⁹ Vasilij Melik: *O nekaterih vprašanjih slovenske politike v začetku šestdesetih let 19. stoletja*. V: *Slovinci 1848-1918*. Maribor 2002, str. 228, 229.

⁵⁰ Peter Vodopivec: *Od Pohlinove slovnice do samostojne države : slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja*. Ljubljana 2006, str. 76.

⁵¹ Dragan Matić: *Nemci v Ljubljani*. Ljubljana 2002, str. 28, 29.

natolcevanja in nevoščljivosti tvoje najpostavnejše podvzetje pred malo razbiravnim, veči del do duše sovražnim tujstvom." Dopisnika je razjezil neki "Original-Correspondent" iz bele Ljubljane, ki je svetu sopet o 'Gespenst des Panslavismus' prav debelo na lahkoverna ušesa zatrobil.⁵²

Bleiweisove Novice so morale na panslavistične obtožbe nekako odgovoriti. Že dve številki kasneje so objavile prispevek z naslovom *Kaj je panslavizem*. Avtor prispevka je v prvih stavkih zavzel stališče, da se je "slovanska narodnost" začela razvijati z jožefinskimi reformami, ko je bil "nemški jezik za vladajočega postavljen." Slovanom, ki so se zbudili zaradi nemškega pritiska, je pot olajšal plemeniti Nemec Herder, ki je Slovane "visoko štimal kot dobrega plemenitega srca in narodne pesnike velike cene". Zanimivo je, da se je pisec dobro zavedal, kdaj se je začelo oblikovati slovensko gibanje oziroma "slovenski preporod". Avtorju je jasno, da je "namen Nemcov pri nas in na Češkem, pa poslednjih deset let celo po vsi Avstrii, očitno ponemčevanje. Kdor to taji, laže nevedoma, tedaj neumno, ali pak vedoma in nalašč." Ker pa "sila silo goni, se Slovani upirajo temu početju". "Al ravno v tem leži konservatizem, da skušaš držati, kar imaš. Samo da se to dela pošteno in tako, da je pravega možaka vredno." Vse drugače postopajo "naši netopirji, to je, nemškutarji". Zato imajo "ti poturčenjaki in za njimi sem ter tje tudi poštenejši Nemci v ustah besedo 'panslavizem', 'panslavist'. Ker so Novice nam prinesle glas, da se zopet te besede raznašajo po Sloveniji in posebno po Ljubljani, pogledjmo njim naravnost v obraz."⁵³

Panslavizem je po mnenju pisca dvojen: literarni in politični. "Književni ali literarni panslavizem ni nič drugega, kot da se druge ali še celo vse slovenske narečja učimo, iz inih slovenskih literatur presajamo in prestavljamo, kar je lepega in za slovenski narod naš veljavnega." Pridevnik "slovenski" je avtor uporabil tako v smislu "slovanski" kot v pomenu "slovenski". V zagovor svoje teze je, kar bilo takrat popularno, vzel nemški primer: "Kaj tega ne delajo vsi veči narodi sedanji in ravno največ Nemci /.../. Ako bi Nemci ne bili tako pametni in bi ne bili vsi, to je Alemani, Bavaroavstrijci, Frankosaksoni in severni Nemci ali Brandenburžci prejeli jezik M. Lutra, rojenega na sredi med temi narečji, gotovo bi Nemci namesto sedanjega enega pisali četiri razne jezike. To je tedaj panteutonizem." Pravzaprav literarni pangermanizem, ki so ga izoblikovali učeni velikani tipa Grimm. "Zakaj ne bi tudi nam Slavenom in posebno nam Slovencom to zavoljo slovanskih jezikov dopuščeno bilo?" Kot trdi Grimm, "se nemškega jezika, kadar se piše, ne moreš naučiti, če ne znaš raznih nemških in germanskih narečij, tako le neumni, slepi protivniki morejo berbljati in regljati, da nam ni treba slovenskega, ampak le kranjskega jezika, in da Štajercu ni treba znati kranjskega, Kranjcu pa ne štajerskega podnarečja znati; in ker smo danes proti volji teh netopirov že dosegli ime 'slovenski jezik' (panslovenizem), sedaj nam branijo, da po nemških izgledih slovenski jezik pilimo in nadopolnujemo učeč se staroslovenski ali štokavski (ilirski ali srbski) jezik." Vendar to ni dovolj. Po vzoru Grimma, ki je šel "čez nemško mejo" in se učil angleško in "škandinavski, holandski", se morajo tudi Slovenci učiti ruskega jezika, "ki je nam Jugoslovanom najbližji, za tem pa češki in poljski". V tem smislu je Fran Miklošič "največi in še celo službeni literarni panslavist v Avstriji".⁵⁴

⁵² Novice, 1861, št. 6, str. 48.

⁵³ Novice, 1861, št. 8, str. 60, 61, Kaj je panslavizem.

⁵⁴ Novice, 1861, št. 9, str. 69, 70, Kaj je panslavizem.

Vse drugačen je politični panslavizem, ki je "prizadevanje, da se vsi Slovani zlijo v eno državo". Podobna prizadevanja pa se najdejo tudi pri drugih narodih, še zlasti pri Nemcih. "Poglejmo le na leto 1848; vsi Nemci iz vseh žil so se napenjali da se /.../ zedine v eno in edino državo. Še posebno avstrijski Nemci: "Dobro še pomnimo, kako se je vpilo in gonilo, da naj bi še celo Slovenci Nemce v državnokolnem podjetju podpirali." Kdor je bil proti, je bil avtomatsko panslavist. Vsako "panteutonsko, pangermansko in panslavistično postopanje v zmislu političkem spada pod kazensko postavo. Nočemo prašati, koliko je panteutonov kaznovanih bilo, ker [Slovana] razun Bakunina panslavista političkega, kar nam je v pameti, ni bilo nobenega." Avstrijo so v letih 1848/49 rešili prav avstrijski Slovani, zato se jim političnega panslavizma ne more očitati - "tako očitanje gre na postavo kazensko". Književni panslavist je povsem nenevarna prikazen. "Moreš pa biti politiški panslavist, če bi ti na um padlo, združiti se z Rusi in inimi narodi na prevrat in razpad Avstrije; tako delo gre v kazensko postavo, ker je to puntarski namen."⁵⁵

Namesto sklepa - premislek

Večina raziskovalcev, še zlasti starejših, si je upravičeno zastavljala vprašanje, zakaj so se Slovenci naslanjali na druge slovanske narode. Ivan Prijatelj je ta pojav posrečeno imenoval "sangvinično zaupanje v vseslovansko naročje". Ugotovil je, da so Slovenci "kot majhen narod, živeč v neprestani skrbi za svoj nacionalni obstoj, vedno iskali pomoči in opore v stremljenju kako bi se naslonili na kak večji slovanski narod in se na ta način ubranili raznaroditve". Dušan Kermavner, ki je menil, da se "'celi' politični panslavizem" (politično naslanjanje na Rusijo) pri Slovenih sploh ni razvil, je izpostavil, da je bilo vseslovansko čustvovanje že samo po sebi naslanjanje ostali slovanski svet "in je predstavljalo silno moralno oporo narodnostnemu prebujanju malih slovanskih narodov".⁵⁶ Trditvi ni kaj oporekati. Vendar: je bila navdušenost nad slovanstvom res samo to? Mogoče pa moramo obrniti pogled: si predstavljamo v tem času slovenstvo brez slovanstva? Če pogledamo iz širše perspektive, ugotovimo, da je bilo slovanstvo tako rekoč "vgrajeno" v slovenstvo. Ugotovitev ni ravno nova, saj je že Kermavner zapisal, da je bilo slovanstvo "del narodnostne zavesti in vsega narodnostnega osveščanja malih slovanskih narodov".⁵⁷ Mogoče si moramo dovoliti še en korak dlje. Če imamo pred očmi odnos "ostale" Evrope do Slovanov, še zlasti sosednjih Nemcev, vidimo, da se je "Evropa" najprej pripravila na slovanstvo, šele potem na "posebne" slovanske narode. Slovanstvo, ki kot celota ni obstajalo niti v kulturnem, jezikovnem, političnem in še kakšnem smislu je najprej obstajalo kot koncept "drugih". Ta koncept pa so sprejeli "preporoditelji" slovanskih narodov z odprtimi rokami in ga preoblikovali sebi v prid. "Preporoditelji" posameznih slovanskih narodov so vzpostavili ideološke temelje bodočih nacionalizmov kot kombinacijo zavesti o slovanstvu in zavesti o "lokalnih" posebnostih, ki so jih dojeli kot slovanske (jezik, običaji, zgodovina, državna tradicija itd.). Šele ta povezava med ožjim in širšim je lahko predstavljala prvi naboj nacionalnega. Zakaj? Težko vprašanje. Šele na ta

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Dušan Kermavner: Politično zgodovinske opombe. V: Ivan Prijatelj, Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848-1895, knjiga III. Ljubljana 1958, str. 499, 500.

⁵⁷ Prav tam, str. 500.

način so lahko kontekstualizirali "posebnosti", jim dali nov, moderen smisel in jih postavili v širši, evropski okvir. Šele tako so lahko vzpostavljali nove povezave: npr.: med jezikom kot načinom (pisnega in ustnega) sporazumevanja in jezikom kot bistvom naroda (Herderjev moment), med fevdalno oz. deželno tradicijo in "lokalnim" slovanskim elementom (primer Čehov in Hrvatov). Tako se je ustvarjalo nekaj novega, nekaj, kar je sčasoma preraslo okvire razmišljanja "preporoditeljev" znamenite Hrochove faze A. Ti so seveda bolj kot "preporajali" in obujali konstruirali in zamišljali. Pograbili so star material, "da bi konstruirali izumljeno tradicijo novega tipa za popolnoma nove namene. Velika zaloga takega materiala je akumulirana v preteklosti vsake družbe in izdelan jezik simbolnih praks in sporočil je vedno na voljo."⁵⁸ Ni nenavadno, da je nemogoče ujeti trenutek, kdaj je slovanstvo postalo del slovenstva. Zato je še toliko bolj upravičeno naslednje vprašanje: Je bilo slovanstvo (v smislu zamišljanja) del slovenstva zato, ker je bilo prisotno že pred slovenstvom?

Marko Zajc

"PANSLAVISM, PANSLAVISM, EVERYBODY WOULD YELL!"
ON THE HISTORY OF SLAVISM, SLOVENIANISM AND THE GERMAN FEAR
OF PANSLAVISM 1788-1861

S u m m a r y

The idea of Slavism is inseparably linked with the development of the Slovenian national thought. The use of wider, Slavic notion to surpass provincial and regional borders was present since the very beginning of the Slovenian nationalism. The role of Slavism in the emerging Slovenian nationalism has to be perceived in a wider context. The idea of connectedness between Slavs or interest in them was in close relation with the neighbouring German element. Herders's views on language as the essence of the nation and his praise of Slavs play an important role. In the period from the end of the 18th century until the "spring of nations", the European public of that time, marked by the rise of the bourgeoisie, perceived the notion of Slavism in the light of the Imperial Russia's role. At the end of Napoleon's Wars a general fear of Russia overcame Europe. Three different aspects of attitude towards Russia existed in the German-Austrian public: Russia as a reactionary state (internal policy aspect), Russia as a Slavic force (national aspect) and Russia as an expansive force (foreign policy aspect). In 1848 the Austrian-German press, which argued for the integration with "other" German lands with the aid of the parliament in Frankfurt, saw this union as the only possibility to avoid the danger of Austria transforming into a Slavic state, which would only serve Russia. The Slavic leaders opposed it with the concept of Austroslavism: the federalisation of the Habsburg Monarchy as an alternative to the German expansion, Hungarian revolution and Russian autocracy. The Slovenian national movement also operated in this context and had to struggle against being accused of Panslavism and Pro-Russianism from the beginning of its political action. These reproaches persisted in the era of Bach's absolutism and became customary in the constitutional period after 1861. Slavism, which, as a whole, had not existed in a cultural, linguistic, political or any other sense, initially existed as a concept of "others". This concept was accepted by the "rebirth initiators" of the Slavic nations and reshaped in order to suit them. The ideological foundations of future nationalisms were established as a combination of the perception of Slavism and the perception of "local" particularities, comprehended as Slavic (language, customs, history, state tradition, etc.). Only this connection between the narrower and the broader could represent the first national impulse. Only in this way they could contextualise the "particularities", give them new, modern significance and place them within a wider, European context.

⁵⁸ Eric Hobsbawm: Introduction: Inventing Traditions, *The Invention of Tradition* (Edited by Eric Hobsbawm and Terence Ranger). Cambridge 2008, str. 6.